

1071.

14

24

R. Lenz.

1825

Religio Romanorum quibusnam
in rebus a Graecorum praecipue
fuert diversa, inquirere sibi
propofuit

R. Lenz.

no. 12.

Recensui m. Nov. 1825.

M. L.

Nemo est, qui dubitet, Romanorum populum,
 ut totam rei publicae suae constitutionem, at
 linguam suam moresque, sic etiam religionem,
 maximam certe partem Gracis debuisse; ita
 ut Romana religio Graecae optimo sane ju-
 re filia nominetur. Et ut nullo quidem
 modo, si filiam matri ~~dis~~ similem, nec
 si qua parte dissimilem videamus, mire-
 ni solemus, ita inter Romanorum Grae-
 carumque religiones, quamvis sibi simillimas
 tamen diversitates quasdam inveniri, facili-
 ter intelligitur. Quas cum explanare cona-
 ti sumus, in eo erit praecipue laboran-
 dum, ut, quid a Graecae religionis corpo-
 re Romani absciderint, quidque addiderint
 inquireamus, & quod recte ⁱⁿquisisse
 nobis videamur, ordine exponamus.
 Quod si id ipse unicam, quod habeamus,
 in praepo dissertatione nostra propositum
 profiteamur, simul e lectore honoratis-
 simo petendum videtur, ne quid in lege-
 da hac commentatione aliud, nisi quod modo
 indicere auctor expectet, remaque quae-
 rendam, si tantam scribendi materiam, quam
 tam illud praestat argumentum, tiro ad-

huc scriptor non omnem absumferit. Nam ce-
lum mihi sane & exploratum est, si quis hoc
ipsum argumentum non facillimum, ut
mihi videtur tractatum, ita ut in iis, quae
protulerit, severissimus etiam lector faci-
le acquiescat, elucubrare sibi proponat me-
rito pastulari ab eo debere, ut non solum
ejus, quam ex ambobus illis singulus quis-
que populus amplectatur religionis, in-
dolem, fundamentum, ^{ne non} primordia ejus
originemque exponat, sed etiam - quo-
modo sint tum ingentium ipsarum inge-
nio, tum in terrarum, quas habitaverint
natura, suae utriusque populi religionis
initia causaeque quaerenda, demonstret;
et - quamobrem Graecus, ut brevè dicam,
Graecam, Romanus Romanam profes-
sus sit religionem, attendat. Nos vero
tanto oneri sustinendo longe nos impa-
res aestimamus, quippe qui eo, quod
ad illud munus pertinet studio antiqui-
tatis eaque de hac materia lectione ac
peritia careamus. Ignoscat igitur ^{lector},
si veteres illas religiones, ita ut erant
comparare et, quibus in rebus altere
ab altera discrepaverint, ostentare, nec
cur ita fuerint, aut, si discrepabant,
cur discrepaverint, conati sumus inqui-
rere. — Priusquam autem ad singula

transeamus, id quod de utriusque religionis
universa natura atque ingenio animadver-
tisse nobis videmur, paucis exponamus,
quod his quidem verbis brevissime licet:
fuisse Graecam magis phantasiae quendam
ac poëseos, Romanam animi magis reli-
gionem, quaeque ad vitam ipsam magis
pertinuerit. Graecus sibi palus Deas,
Romanus semet ipsum facilius divinita-
ti accommodabat. — Graeci quidquid homi-
nis naturae proprium cognoscebant, etiam
in Deas ipsos transferebant easque ut pal-
cherrima quaque & praestantissima quali-
tate satis superque exornabant ita omnibus
etiam, quae homini infunt, vitiis pra-
visque cupiditalibus maculabant. Scili-
cet dum Deas suos, jam ex naturali illa
cujusque animi humani constitutione, quae
rerum supra mundanarum sensu quodam
imbutus est, ut superiores quasdam ^{homine} per-
fectioresque naturas venerabantur -
simul, ne esset summa ea in omni gene-
re virtutis perfectio puritasque, si ^{distri-}
bueretur, quoddam morum vitiorum ap-
probrium, multo fore expeditius ar-
bitrabantur neque animis suis, servienti
cuique libidini cupiditate flagrantibus,
obstiturum, si his ipsis libidinibus, ut quae
jam in rerum ordine positae, etiam Deas

non carere sibi persuaserint: quod quidem
satis argumento fore putabant, eadem cu-
piditates naturales quasi, et eo ipso licitas
declaratas, nec hominem oportere, si eas se-
quatur vituperari. — Et sic quidem po-
pulus ille, sensibili jam natura ac serui-
disimo praeditus animo, caeloque insuper
amaenissimo ad percipiendum quodque vo-
luptatis fructum invitatus, vitia pra-
aeque libidines, si non permissa, certe ex-
cusabilia reddere studebat; quippe quibus
non ipsi solum, sed terra caelumque & omnis
natura agitaretur. Quo factum, ut qui-
cunque hominis naturae insitus esset sine
generosior five turpior appetitus, suum
haberet in rerum ordine constitutum prin-
cipium. Quae ipsa omnium et virtu-
tum et victorum humanorum principia
homo, ut faciliora sibi essent notata,
(homo, contemplando res patius, quam agi-
tando percipere adfectus) — centis vestiret
personis et, quia sensum oculorum effu-
gentia humanisque rebus expertia iisque
sublimiora videbantur in Deorum
ordine collocabat. — unde effectum ni-
hi videtur ut, sicut virtus quaeque
& nobilissimum quodque facinus suo
uteretur Divino principio ita etiam
suum quisque in terra peccator in caelo

27
reperiret tutorem atque excusatorem, et
etiam si humanis legibus merito condemna-
tus ac punitus sibi videretur, divinas sibi
potentissimae illi tutelae confiso, nullo mo-
do timendas existimaret, nec ulla ne, nisi
paenis sorte, quas, si facinus suum aper-
tum foret, minitarentur ipsi eius publicae
leges, flagitiosis abstereretur. — Sic homi-
nes absceni atque adulteri deam Venerem
sic latrones Mercurium, turpissima susci-
pientes scelera, invocabant. invocatisque san-
ctis semet ipsos & adjuvatos, non jam ni-
si in eo elaborabant, ut disciplinam effu-
gerent publicam; qua feliciter circumven-
ta velut victores triumphare solebant.

— Erat denique Graeca religio, ut paucis
dicamus, ut optimi cuiusque probissimique,
ita et sceleratissimi cuiusque amica; cu-
jus rei in eo mihi videtur causa quaeren-
da, quod Graecorum populus Deorum suo-
rum maxima certe ex parte, magisque quam
ulla alia gens, ipse fuit creator. Creatori
autem cum liceat, quod creaturus sit, ita
ut sibi maxime placeat, creare — haud
mirandum est, si talis erat illa, quam
Graeci adorabant, divinitas, qualis homini
omnium voluptatum desiderio flagranti,
maxime conveniebat. — Romanorum

contra religionis origo non ab ipsis sed a
Graecis est deducenda. Neque enim Numa,
ut quibusdam videatur, civitati Romanae
jam conditae religionem indidisse creden-
das; quod qui existimant, in eorum vesan-
tur errore, qui aedificii alicujus ornamen-
ta cum munimentis confundunt. Nec ul-
lum fuit neque Numae neque eorum, qui
regnum ab eo postea excipiebant, aliud de
illa re meritum, nisi quod semina, a Ro-
mulo ipso sparsa, exalarent. Num Romu-
lus igitur ut civitatis, ita religionis Roma-
nae primus funditor aestimandus? Nec
hoc quidem qui existimant, errore care-
bunt. Eandem enim, quae Albae Langae
regnabat, religionem in suam quoque ci-
vitatem induxit. Quae quidem si ad ori-
ginem spectamus nulla fuit nisi Graecorum
religio, quam urbis illius conditor, Aeneas,
a patre acceperat Aenea, Trojano;
Trojanorum autem, si verum quaeris, ea-
dem fere, quae Graecorum, religio fuerat.
— Ceterum si quis Aeneam in Italiam ve-
nisse negandum existimet, inveniantur
tamen, ut ita dicam, et alii aquae ductus
quibus Graecae religionis fontes traductae
in Italiam videantur. Constat enim inter
omnes, antiquissimis jam temporibus, & ante

funditor est Aeneas.

belli Trojani initium, plures Graecorum co-
lonias, Venotro, Evandro et aliis ducebus, in
Italiam ipse profectas, eoque Deos suasque, quae
ad colendas eosdem pertinerent, instituta
ac caerimonias transtulisse. — Romanis igitur,
qui, quod modo ostendimus, non ipsi
religionem suam ut Graeci, compulerunt
sed compositam jam ab aliis acceperunt,
quoque non eadem fuit, qua Graeci usierant
sacultas, suo illam animo, et ut sibi opti-
me viveretur, accommodandi. Nec illa ta-
men, quam vetustissimi ei, quas modo me-
moravimus advenae e priore in novam
secum patriam tulerant, eadem prorsus religio
fuisse credenda, quam Graeci, cum sum-
ma in flore essent, habebant, — sed multo
simplicior quaedam atque integrior. Anti-
quo enim illo Graeciae tempore, quo factae
videantur haec Arcadium aliarumque Gentium
in Italiam migrationes — est tempore, ubi
nondum in luxuriam degeneraverant ho-
mines, nec, ingustatis adhuc vagis pacis
antique otii diuturni deliciis, tanto ullis
rei, quanto armorum studio tenebantur
— ut mores hominum ita etiam religio as-
pera fuit & bellicosa, omnisque molli-
tiae expers, et quod inde sequitur fortis simul
atque honesta. Etenim vitis nondum cognita,

cur Deos invocare, qui illa tutarent? Cum
nullus esset libidinofus, quis Venere apuska-
bebat? — Hominibus autem degenerantibus
fimal, Dii omnes Deaeque degenerabant.
Cum Jupiter ipse, fulminum antea totius
que caeli potentissimus gubernator, humani
li victus libidine, immortalis Deus, valas
pstatibus, quarum hominem pudeat, indul-
gebat; idque ex eo scilicet Tempore, ubi pri-
mum humani reges & rerum publicarum
antistites, neglectis muneris sui officiiis
ex alia in aliam voluptatem praecipitae
se inciperant. — Cum Mars ille, cuius ac-
spicio e patria tot saepenumero tantosque
hostes eiecerant, fortissimus omnium Deus
belli atque armorum inmemor, Venerem
sectabatur: — deficientis humanae fortitu-
dinis & strenuitatis imago. — Cum ex alma
propagationis generis humani adjuvatrice
honestorumque amorum amabili propu-
gnatrice facta est ista Venus, et ipsa li-
bidinosa, et hominum gliscente impu-
dicitia gaudens. — Atque ita denique
Graeci homines eam ipsam religionem,
quam olim sibi praevisimam strenuisque
quas tunc habebant moribus aptissimam
dederant, — corrupta sequentibus tempo-
ribus felici hac morum integritate, cum-
que mutati mores mutatam religionem

29
desiderarent tanta cum licentia transforma-
bant, ut, quot nova vitiorum genera eve-
lescerent, tot aut novae divinitates, ut pri-
cipia eorum, quique ea favebant & auctori-
tate sua tutarent, numerum priorum adseri-
berentur, — aut, cum id non semper liceret,
ipsas veteribus Diis novae tantummodo qua-
litates adjungerentur. — Quam igitur
religionem Romani, quam nondum ita perdi-
tam & vitiosam, sed integram adhuc ab
advenis acceperant Graecis, multo maiore
veneranda, quam Graeci ipsi, amplecteban-
tur. quippe quam non ab ipsis sibi met ali-
quam datam neque suo, ut proprium aliquid, ali-
quo subjectam, haud licenter tractandam
existimabant, sed potius ut rem sacram a
civitatis suae vetustissimis fundatoribus
suamque in salutem sibi traditam, maxime
venerandam. Unde factum est, ut, dum
in Graecia mores libidinesque humanae
de Deorum et numero et indole suo pro ar-
bitrio imperarent, Romae omnium rerum
humanarum, quidquid siue publice siue pri-
vatim fieret, summum esset omni tempore
penes divinitatem regimen atque iudicium.
Quamobrem in hac civitate semper eadem
manebat antiqua religionis dignitas, atque
auctoritas, nec, si quis voluptatibus indulgeret,

paratum semper aliquem ex immortalium numero inveniebat, qui facinus, quod homicidio commiserat, excusaret; - sed ^{puna} ~~corrupta~~ rum quisque legum violator simul divinarum existimabatur; eumque ut ab hominibus ita a Diis etiam condemnari, ferebat opinio. Erat enim divinitas norma quaedam perpetua, ad quam quidcunque inter homines fieret, utrum probandum necne esse videretur, iudicabatur; - donec posterioribus civitatis temporibus Romani Graecos, ut in omnibus fere rebus, ita & in hoc imitari inciperent, quod etiam flagitiis Deos honorare sibi viderentur; quo quidem infaniae, si a Graecorum consuetudine se abstinerent, nec exemplum illud semper ante oculos habuissent, procedere sane non poterant.

Sed jam opus est, ut singula quaedam, quibus praecipue differebant amborum gentium religiones, examinemus. Sunt tres praecipuae res, quas in Romanorum religione aliter, quam in Graecorum animadvertimus. Voluerunt, quam Graecam religionem suscipere Romani primum quidem & omnia: Deos venerabiliores ac majorem praeseferentes gravitatem & dignitatem, deinde: Fragmenta saniora - postremo: cultum rerum divinarum multo moderatiorem & sapientiore. - Sed priusquam

30
ad haec singula explicanda procedamus, videtur mihi, ut errorem praecaveamus, annotandum: non esse eam, de qua hic agatur, philosophorum quandam apud utrumque populum religionem; quae quidem a Deo erat apud diversos viros diversa, ut alii multas, alii unum, alii nullam crederent Deum. Neque igitur rati sumus, Platonis aut Aristotelis de rebus divinis placita cum Ciceronis aut Senecae opinionibus comparare; sed si de religione loquemur, nullam nisi publicam semper dicemus. - Tgitur, quod pertinet ad Deorum dignitatem, eo praecipue ante Graecos Romani excelluerunt, quod, quidquid hominum aut naturae aut formae proprium esset, a Diis utique vellent abstrahi. Illi Diis quaecumque sunt, quos in Homero atque in Hesiodo reperimus, omnes eodem, quo homines, modo nascuntur. Apollo Love, Jupiter Saturno, Saturnus Urano utebatur patri. Romanis autem, dum eas ipsas deas honorabant, originem eorum ne inanimam quidem venit exquirere. Ignorabant etiam Deorum illam et pueritiam et pubertatem, ^{non} imaginabantur neque Apollinis aureas ceptulas, nec Junonis niveas lacertas, nec pulchros Veneris oculos. Pingere cuncta Graeci volebant; Romanis per sacram perspicere nebulam sufficiebat. Quin etiam eo erroris

progreſſi ſunt Graeci, ut, cum Deos humanis
corporibus affeſſerent, ex ipsis quoque homi-
nibus aliquas divinis induerent naturas;
quod Romae, excepto Romali exemplo, cui
honor ille, confirmatus nondum satis reli-
gionis principiis contigit, nunquam factum
videtur. Quod si Imperatoribus postea di-
vinas tribuebant honores, ista res non nisi
ſervilis quaedam effeminati jam populi
latis aestimanda; neque obliviscendum, eo
illud tempore eveniſſe, cum nemo fere am-
plius, quanam Deus eſſet res, ſciret, divi-
naeque omnia, si qua adhuc in ore hominum
eſſent, ut vulgares quaedam fabulae tracta-
rentur; ita ut si quis divus appellaretur,
cognomen iſtud idem fuiſſe atque alias
que honoris titulus videatur. Sin vero po-
pulum aras iis, tum vivis tum mortuis,
conſecrantem videmus, nescibat plane, ut
mihi videtur, quid faceret, nec nisi abſur-
dam eius temporis conſuetudinem ſtupore
quodam & ſine ullo iudicio ſequeretur.

Quid enim eſſe ſtupidius, quid infan-
tius, quam Domitianum Deum, Catonem
hominem aestimare? —

Romani autem Deos, quas honorabant, ut
corporibus, ita omni quoque imbecillita-
te et infirmitate humana expertes eſſe
valebant, nec ullo unquam tempore de

31
Deorum aut bellis, aut rixis, aut vulneribus,
aut vinculis, aut ſervitiis (res quibus Graeci
mythologia abundat) locuti ſunt. Nec Ari-
ſtophanes, si Romae viſiſſet, Mercurium hu-
millimum in modum victum inter homines
quaerentem facere auſus fuiſſet. Quod si
quam Romanorum comaediam, quae Deorum
aliquem ridicule ſe agentem in ſcenam du-
cat, inveniamus — praefecto non eſt Roma-
nus, de quo rideant ſpectatores Deus, ſed Grae-
cus; quippe cum, ſuos deridere Deos maximum
ſcelus rati, Graecorum Deos eo magis poſe
ludibrio haberi putarent, quod Graeci iſſi
exemplum illud dediſſent. — Enimvero
si Deos imbecillos pati jam noluerunt, multo
minus Deos vitiſoſos tolerare poterant; quod
longius explanare non opus eſt. —

Tam ad contemplan-
da dogmata tranſeun-
dum; quorum ea quidem, quae ad mores at-
que ad ſelicitatem hominis pertinent, contem-
platione praefecto digniſſima. Graecis, quid
quid ſive faceret ſive intermitteret homo, ut
ſatale conſiderare licebat; nec ulla apud
majorem certe partem inveniebatur liber-
tatis, quam vocamus, humanae opinio. —

Romani liberam poſuiſſe videntur homi-
nis voluntatem, quae a Diis quidem, si me-
liora affectaret, ſuſtineretur, ſin mala ac-
cidenda, abhorre^{ntur} potius, quam ad juvare^{ntur}.

Neque enim nisi honeste facta digna, quorum
Sii immortales participes fierent, videban-
tur. — Quo sit, ut apud Homerum fatales
illas Paridis atque Helenae flamas, quae to-
tum tandem Ilium exurebant, a Venere
accensas et ab eadem Dea alitas videamus.

Virgilius Helenam ut mulierem peccā-
ticem nobis ostendat, faciatque Aeneam
suum, Trajace illam & patriae communem
Erinyda^a iuxta indignatione interfectorum,
haec verba loquentem (Aen. Lib. V. V. 585):

“Extinxisse nefas tamen & summis merentis
Laudabor poenas — — —

Quamobrem in plurimis quaque Graecorum
poetarum operibus, praesertim in Tragediis
homines, de facto aliquo facinore lamentan-
tes, Deas semper, ut auctores ejus, nec unquam
sere semet ipsos incusant. Quod etiam si
in Senecae quaque Tragediis fieri non ne-
gari possit, videtur tamen ille auctor id
fecisse, quod solent & nostri hoc novissi-
mo tempore poetae, praesertim Francogal-
lici, facere, qui, Graecorum imitantes arte
fabulasque etiam maxima ex parte easdem
quas Attici veteres, ad tractandas ^{um} sibi
proponentes, in eo etiam illas, quibus ac-
muleri student, sequuntur, quod Phaedram
quod Oedipum, & quamcunque ex anti-
quo cothurno deprompint personam,

multa de immortalibus conquerebant faciant
ac de sua cum iisdem miseria, dico patius
culpa, expostulantes. Nec hanc ob rem nostri
homines in ea versari vesania judicandi, ut
apud inevitabilem quandam necessitatem
summu rerum humanarum regimen esse
existiment; qua ipsa, ab opinione etiam
Romani non minus fere, quam nos, alieni
semper fuerunt. Qui autem exemplum illud
primum Romanis, tum nobis dederunt hi
eadem sine dubio verba, quae esse in totius
populi ore solebant, in scena etiam laque-
bantur. — Videtur igitur et hac in parte Ro-
mana Graecorum religione quadam modo
perfectior; quod et ipsum, si utriusque
populi de infernorum natura ac de animo-
rum post mortem conditione dogmata com-
paremus — manifestum esse oportet. — Grae-
cae enim religionis jam ex eo elucet infir-
mitas & quaedam, ut ita dicam, inconsequen-
tia, quod, quamvis ipsa nullum, nisi
quod Sii excitaverint crimen committi
posse doceret, tamen ^{penae} aeternas in orco sec-
leratorum poenas statuebat; quod ex illis
quidem Sisyphi et Tantalii aliarumque exem-
plis cognoscitur. Romanorum sententia,
quicumque in orco poenas lucret, purgaban-
tur tantummodo, dum digni tandem, qui in
Elysium transirent, viderentur.

„Quis que suas patimur Manes; exinde per amplius
„Mittimus Epygium.“ — — Aen. VI, 743.
Supereft, ut de utriusque populi diversis de-
orum calendarum moribus paululum adji-
ciamus. — Quis igitur, si ad festa eorum
spectamus, quis illam in pluribus Graeco-
rum solemnibus usitatam licentiam, quis
fanaticos illos bacchantium & per plateas
concurfantium furor, quis oculos illas in-
flammas, quis ora spumantia, quis fum-
mas et virorum et feminarum impudicitia,
quis denique horrandam illam satius plebis
velaniam, quae divini cujusdam spiritus
abundantia habebatur, ignorat? — Quae
lascivia quantum hominibus, quantum prae-
cipue diis non honori sed maxime indigna-
tioni esse videretur Romanis, ex eo prae-
sertim intelligitur, quod, si quo tempore tu-
pissimi illi mores Romanae etiam plebi,
Graecam nimis semper, & in malis praecipue
artibus, imitari studeant, placere caepis-
sent, fortisque sub noctis praesidio inva-
lescerent, optimus quisque civium omnis-
que senatus nihil prius antiquiusve habere
sibi videbatur, quam pestis illius exordia,
ubique animadversa florent, opprimere,
quod ex T. Livii Libro XXXIX Cap. XV sq. — ca-
gnoscitur. — Adjiciamus, ut commentatione
nostram clarissimi viri pulcherrima quadam

33
sententia finiamus, ex capitis XV initio
verba illa Sp. Posthumii Albini consulis,
de submovendis e Roma atque Italia bac-
chanalibus concionantis: — „Illos esse Deos,
quos colere venerari precarique majores
vestri instituerunt, non illos, qui pravis et
que externis religionibus captas mentes
velut furialibus stimulis ad omne scelus et ad
omnem libidinem agerent.“ —

Nihil de coenit tunc, quod apud Romanos
Religio machina politica pp. m. p.

